

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-83-5>
УДК 338.43;330

Ляшенко Р.В.
аспірантка,
Поліський національний університет

Lyashenko Ruzhena
Polissia National University

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ АГРОБІЗНЕСОМ

STRATEGIC ASPECTS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF REGIONAL AGRIBUSINESS MANAGEMENT SYSTEMS

Досліджено аспекти розвитку систем управління локальним агробізнесом в контексті становлення комплексного адміністрування на регіональному рівні. Встановлено, що недостатній розвиток ефективних комунікацій в організації взаємодії суб'єктів системи регіонального агробізнесу спричиняє проблеми узгодженості координації (відсутність налагоджених збутових каналів, низький рівень доступності до фінансових та консалтингових послуг, непрозорість надання державної підтримки), зумовлює необхідність формування дієвих механізмів управління агробізнесом на рівні регіону. Обґрунтовано процеси створення доданої вартості агропродукції в якості об'єкту управління, що формується з використанням алгоритму системного менеджменту агробізнесу, який вбудовується у механізми адміністрування на регіональному рівні й дозволяє забезпечити синергетичний ефект координованої взаємодії керівників фермерських господарств, представників територіальних громад.

Ключові слова: стратегічний розвиток, інноваційні системи управління агробізнесом, регіональні інституційні координації, локальні системи агробізнесу, креативні компетентності, механізми адміністрування.

The production of agricultural products is the main feature of the identification and assignment of the enterprise to the specified type of activity, and the criteria for the classification of agricultural enterprises into large, medium, small, and micro enterprises allow to structure the factors of their participation as agents of the formation of agro-food chains, the creation of added value, and, accordingly, to consider the peculiarities of functioning their management systems. Local agribusiness management systems require complex administration at the regional level, since small and medium-sized farms and agricultural enterprises do not have developed administrative systems for the development and implementation of agribusiness development strategies. The insufficient development of effective communications in the organization of interaction between the subjects of the regional agribusiness system, resulting in problems of incoherence in coordination (lack of well-established sales channels, low level of accessibility to financial and consulting services, lack of transparency in the provision of state support), necessitates the formation of effective agribusiness management mechanisms on regional levels. The potential of local administration of farms and agricultural enterprises requires the involvement of additional resources (financial personnel). Modern trends in the digitalization of managing the development of socio-economic systems encourage the search for innovative solutions that will allow unification of the coordination of local business networks. The chain of creation of the added value of agricultural products as an object of management should be formed using the algorithm for the formation of system management of agribusiness, which is integrated into the mechanisms of administration at the regional level and allows to ensure the synergistic effect of the coordinated interaction of farm managers and representatives of territorial communities. This will contribute to the formation of creative professional and competent mechanisms of administration at the regional level, the fixation of methods of their implementation and the formation of an innovative culture of regional administration.

Key words: strategic development, innovative agribusiness management systems, regional institutional coordination, local agribusiness systems, creative competencies, administration mechanisms.

Постановка проблеми. В умовах необхідності ефективної адаптації до трансформацій глобальних агропродовольчих мереж, подолання викликів спричинених військовою агресією росії проти України удосконалення системи продовольчого забезпечення населення перспективним є формування інноваційних механізмів управління агробізнесом на регіональному рівні, що зумовить уніфікацію напрямів

диференціації координації локальних бізнес-мереж, залежно від рівня розвитку потенціалу учасників – фермерських господарств, сільськогосподарських підприємств та інфраструктурних організацій.

Управління розвитком вітчизняного агробізнесу характеризується розробкою механізмів координації у ланцюжку «стратегії – програми – інструменти», результативність управління яким забезпечується на

різних рівнях інституційної ієрархії. Однак, виникають проблеми неузгодженості траєкторій зв'язків функціональної координації в міжсистемній управлінській взаємодії, що знижує ступінь цілісності системи управління агробізнесом, особливо – на локальному й регіональному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями управління аграрною сферою, агробізнесом, агропродовольчими ланцюжками та системного регулювання розвитку регіональних агропродовольчих мереж присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців Антонюка Л., Барлея С., Белла Д., Брінїолфссона Е., Варченко О., Вейсса Дж., Волтера В., Воронкової А., Девіда П., С. Дем'яненка, Зіновчука В., Ільченко Т., Левківської Л., Кочана Т., Кован Р., Кубай О., Мазур Т., Маклупа Ф., Маліка М., Ноелле Т., Нонаки І., Островського П., Прусака Л., Ромера П., Саблука П., Снеллмана П., Стенбека Т., Тараненко І., Тарасович Л., Такеучі Х., Хітта Л., Форейя Д., Яценко О. та багатьох інших. Продовження досліджень потребують проблеми формування та ефективного використання систем управління агробізнесом на різних інституційно-просторових рівнях ієрархічної координації.

Метою дослідження є обґрунтування процесів формування та реалізації стратегій інноваційного розвитку регіональних систем управління агробізнесом та пропозиція алгоритму формування системного менеджменту агробізнесу.

Виклад основного матеріалу. Онтологічні виміри системного управління агробізнесом знаходяться у площині становлення й трансформації концепції агробізнес-менеджменту, пік розвитку якої припав на середину 70–80-х рр. ХХ ст., а її методологічна диференціація триває дотепер, що дозволяє віднаходити, обґрунтовувати та формувати прикладні методики, як систем координації суб'єктів агробізнесу, так і створення нових бізнес-дизайнів – результатів цих координацій.

В теоретичному сенсі, локальним об'єктом координації менеджменту агробізнесу є бізнес в сільському господарстві, суб'єкти якого є внутрішньо економічно активними та працюють у сприятливому економічному, політичному, фізично-органічному середовищі; здатні розширюватися та отримувати прибутки, підвищувати продуктивність землі, праці та капіталу, а також утримувати свої витрати на низькому рівні, щоб забезпечити конкурентоспроможність ринкових цін з огляду на диференціацію змістовного наповнення поняття «агробізнес», до об'єктів управління агробізнесом відносяться: постачання ресурсів, створення доданої вартості, маркетинг, підприємництво, фінансування, консалтинг [8, с. 46; 9, с. 124–132].

Суб'єктами управління агробізнесом вбачаються керівники сільськогосподарських підприємств, різних фірм та організацій, а також – регіональних, галузевих та інших організацій державного регулювання.

Підтримуючи системну інтеграцію агробізнесових матеріальних потоків та ланцюгів їх інфраструктурного забезпечення, дослідники агропродовольчих глобальних мереж висувують ідеї уніфікації управління глобальними продовольчими ланцюгами. Зокрема, до основних функцій управління агробізнесом на міжнародному рівні віднесено: інституційне регулювання, формування сприятливого політико-економічного середовища та ефективне управління транспортною, портовою, складською логістикою [7, с. 115; 12]. На національному рівні уніфікаційні аспекти системного менеджменту агробізнесу стосуються сприятливого законодавства та створення системи тотальної діджиталізації середовища агробізнесу [1].

Аграрний бізнес є системою складних взаємовідносин, в результаті функціонування якої формується ланцюжок створення доданої вартості агропродукції, в якому виробники сільськогосподарської продукції створюють імпульси трансформацій цього ланцюжка, а інші учасники – формують його вартість, оптимізаційні можливості та інноваційну рецепієнтоспроможність. Зазвичай, роль різних учасників у створенні доданої вартості агропродовольчих ланцюжків визначається їх ресурсоспроможністю до організації ефективних бізнес-операцій, що потребує компетентностей, навичок і вмінь стратегічної координації моделювання бізнес-процесів з орієнтацією на продукування інноваційних організаційних рішень. Ці аспекти засвідчують актуальність формування стійких систем управління агробізнесом, у т.ч., й з виокремленням особливостей їх розвитку, залежно від ресурсного потенціалу учасників.

Виробництво сільськогосподарської продукції є основною ознакою ідентифікації та віднесення підприємства до означеного виду діяльності, а критерії класифікації аграрних підприємств на великі, середні, малі, мікропідприємства дозволяють структурувати фактори їх участі у якості агентів формування агропродовольчих ланцюжків, створення доданої вартості й, відповідно – розглядати особливості функціонування їх систем менеджменту (до того ж, слід враховувати, й факт виробництва сільськогосподарської продукції особистими селянськими господарствами). Великі аграрні підприємства (агрохолдинги), зазвичай мають адміністративний ресурс, здатний забезпечити їх бізнесову активність у всіх операціях агропродовольчого ланцюжка. При цьому, найвищий ступінь ресурсного навантаження цих організацій забезпечує процеси

виробництва, реалізації (включно, з логістикою, складуванням, доведенням до товарних регламентованих ознак, документальним та координаційним супроводом).

В системах менеджменту великих аграрних підприємств концентрується інтелектуальний потенціал управління «від організації операцій – до досягнення мети, оцінки результатів, продовження нових бізнес-циклів», що засвідчує високий рівень адміністративної спроможності цих підприємств. Щодо систем менеджменту середніх та малих сільськогосподарських підприємств – формування механізмів управління ними для координації процесів участі в агропродовольчих ланцюжках доданої вартості потребує зовнішньої підтримки, а саме – регіональних інституційних координацій, консультативного супроводу, організаційно-інституційного забезпечення. Такі аспекти підтверджуються європейською практикою формування систем управління агробізнесом, зокрема, формуванням приватно-партнерських інвестиційних фондів, підвищенням обсягів державного інвестування малих ферм та інноваційних проектів і програм розвитку сільських територій, покращенням можливостей доступу фермерів до всіх складових аграрного капіталу, реалізацією політики «Зеленого курсу» у розвитку аграрного сектору, заснованого на агроекологічних принципах управління, посиленням тенденцій щодо створення альянсів та розвитком міжрегіональної та міжконтинентальної агрокооперації для створення додаткових робочих місць, залученням інвестицій та нарощуванням обсягів виробництва агропродукції поза межами території ЄС (країни Африки, Азії, Латинської Америки) [3, с. 16; 6, с. 14].

Актуальність формування та інституційного регулювання розвитку регіональних систем управління агробізнесом підтверджується й практикою розвитку європейських «Зелених агро-еко-просторових анклавів», організація взаємодії в яких забезпечується шляхом створення різноманітних конфігурацій організаційних структур, кооперативними відносинами та координується в якості інтегрованого об'єкта [2, с. 16; 11].

Використання підходу SMART-спеціалізації в управлінні локальним бізнесом в країнах Євро-союзу є ключовим аспектом формування системи інклюзивного розвитку територій, з використанням якого регіональні політики мають зосереджуватися на сприянні розвитку місцевого підприємництва та інновацій на основі реалістичних та відповідних до регіонального контексту стратегій [10, с. 413]. З точки зору акцентування на місцевому підприємстві та інноваціях, існує критична потреба в тому, щоб спрямувати політичну підтримку у багатьох регіонах від «жорстких» форм інвестицій, пов'язаних із

інвестиціями в інфраструктуру, до «м'яких» форм інвестицій, пов'язаних із сприянням підприємству та інновації [4].

Вітчизняні регіональні системи управління агробізнесом натеper мають конфігурацію «низхідного регулювання», що підтверджується функціями розподілу фінансів державної підтримки, інформаційним забезпеченням участі локальних агровиробників в грантових проектах на засадах аналізу стану локального середовища регіонального агробізнесу. При цьому, не у повній мірі, розвинені функції бізнес-консультування, прогнозування результатів та моніторингу й оцінки ризиків, що призводить до проблем зі збутом продукції локальних агровиробників, виникнення ризикової невпевненості у доцільності ведення агробізнесу на сільських територіях.

Результати аналізу експертної оцінки потенційних факторів впливу на економічний стан малих і середніх сільськогосподарських підприємств Житомирської області (рис. 1) засвідчили, що високий рівень організації виробництва і збуту продукції, впровадження інновацій та креативних підходів в управлінні є мотивуючими чинниками для здійснення агробізнесу, розвитку підприємництва на сільських територіях.

Недостатній розвиток ефективних комунікацій в організації взаємодії суб'єктів системи регіонального агробізнесу, в результаті чого виникають проблеми неузгодженості координацій (відсутність налагоджених збутових каналів, низький рівень доступності до фінансових та консалтингових послуг, непрозорість надання державної підтримки) (рис. 2), зумовлює необхідність розвитку дієвих систем управління агробізнесом на рівні регіону. Актуальність організаційно-комунікативної підтримки розвитку локального агробізнесу з «єдиного центру» регіональної координації визначається також й перспективою формування компетентісного потенціалу інноваційного управління системами агробізнесу, фіксацією результатів позитивних практик координації з метою їх використання локальними суб'єктами та можливістю моделювання процесів на засадах креативних рішень (які приймаються в умовах професійної творчої взаємодії представників суб'єктів).

В умовах повоєнного відновлення актуалізуються питання забезпечення підтримки ефективного адміністрування локального агробізнесу на рівні регіону, адже фермерський бізнес складає основну частку доходів громад.

Першочергові завдання відбудови агросектору націлені, щоб всі вижили не тільки з точки зору безпеки, а й функціонування. Ефективна діяльність агросектору означає і ефективність громади, де у 90% єдине джерело надходжень – це агробізнес [5].

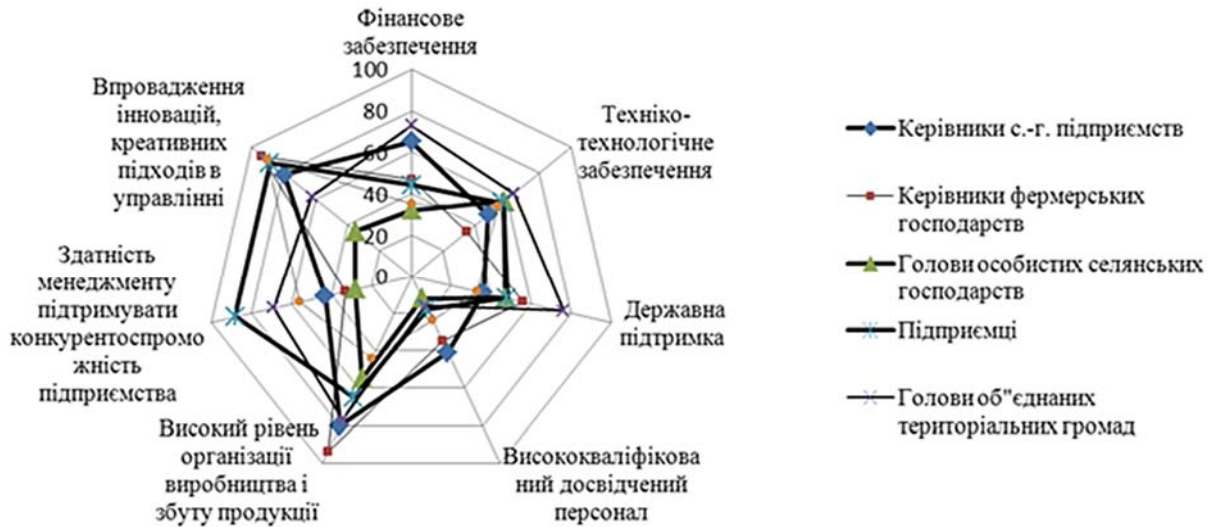

Рис. 1. Експертна оцінка позитивних факторів впливу на стан бізнес-розвитку малих і середніх сільськогосподарських підприємств Житомирської області

Джерело: власні дослідження автора

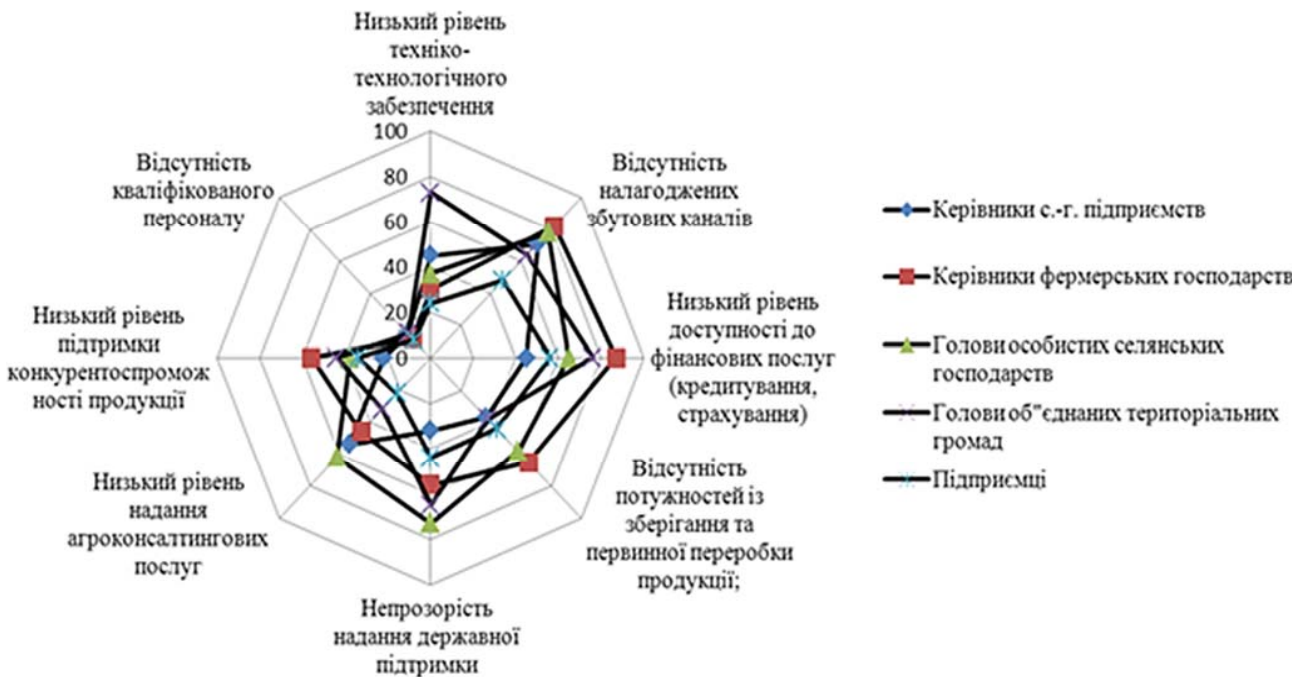

Рис. 2. Експертна оцінка негативних факторів впливу на стан бізнес-розвитку малих і середніх сільськогосподарських підприємств Житомирської області.

Джерело: власні дослідження автора

З метою реалізації стратегій інноваційного розвитку інтелектуальних систем управління агробізнесом пропонується використання алгоритму формування системного менеджменту агробізнесу у механізмах адміністрування на регіональному рівні (рис. 3).

Використання запропонованого алгоритму забезпечуватиме синергетичний ефект формування потенціалу відтворення системи ланцюгів агробізнесу на локальному рівні, а залучення до адміністрування координованої взаємодії керівників фермерських господарств, представників територіальних

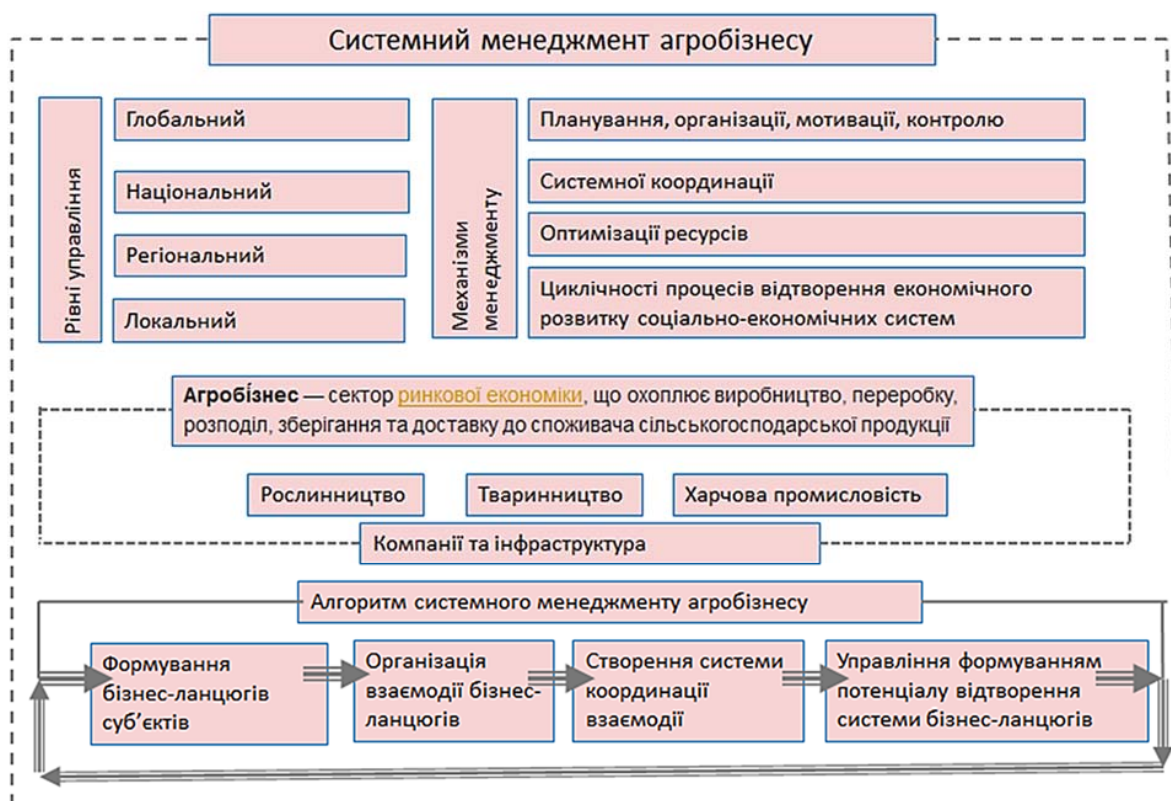

Рис. 3. Алгоритм формування системного менеджменту агробізнесу у механізмах адміністрування на регіональному рівні

Джерело: власна розробка автора

громад забезпечить передумови розвитку креативних професійно-компетентісних систем управління інноваційним розвитком агробізнесу на регіональному рівні.

Висновки. 1. Дослідження чинників формування й використання інноваційних механізмів управління агробізнесом на регіональному рівні дозволить здійснити уніфікацію координації локальних бізнес-мереж з урахуванням потенціалу локальних суб'єктів агробізнесу. 2. Системність в управлінні агробізнесом, з огляду на сучасні концептуальні засади управління його розвитком, забезпечується координацією локальних суб'єктів з використанням механізмів диференціації тактичного регулювання в процесі реалізації стратегій. 3. Розгляд аграрного бізнесу в якості системи складних взаємовідносин, в результаті функціонування якої формується ланцюжок створення доданої вартості агропродукції і яка є об'єктом управління, дозволяє формувати управлінські механізми на різних рівнях ієрархії та забезпечувати модернізацію процесів реалізації стратегії.

4. Інноваційними чинниками управління агробізнесом на регіональному рівні є галузеві адміністративні системи регіональних органів влади, які здатні професійно координувати стратегічний розвиток локальних систем агробізнесу, зокрема – фермерських господарств, сільськогосподарських підприємств, аграрних мікропідприємств. 5. Для реалізації регіональної стратегії розвитку агробізнесу слід використовувати підхід SMART-спеціалізації, що дозволить змінити конфігурацію дизайну «низхідного регулювання» за рахунок включення в процеси управління функцій регіональних інституційних координацій, консультативного супроводу, організаційно-інституційного забезпечення. 6. Впровадження алгоритму формування системного менеджменту агробізнесу у механізми адміністрування на регіональному рівні дозволить забезпечити синергетичний ефект координованої взаємодії керівників фермерських господарств, представників територіальних громад та сприятиме формуванню креативних професійно-компетентісних механізмів адміністрування.

Список літератури:

1. Діджиталізація – запорука успіху сучасного агробізнесу. URL: <http://shels.com.ua/digitization.htm?sl=UA>
2. Ігнатко М.І. Система механізмів управління інноваційним розвитком агропромислового виробництва України: автореф. дис. ... д. філософ: 051 – Соціальні та поведінкові науки. Економіка. Київський національний університет технологій та дизайну. 2021. 50 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/0821U101083>

3. Крюкова І.О. Пріоритети розвитку інвестиційної діяльності в аграрному секторі України у контексті сучасних європейських тенденцій. *Інноваційна економіка*. 2021. № 1–2. С. 12–19.
4. Матюшенко І.Ю. Європейський досвід розробки стратегії розвитку регіональної інноваційної системи на основі смарт-спеціалізації регіонів. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/05.04.19/05_04_2019-77-84.pdf
5. Озвучено головну стратегію відновлення агросектору України URL: <https://agronews.ua/news/strategiya-vidnovlennya-agrosektoru-pyatyj-agropolitychnyj-forum>
6. Цюлковська С.І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств агробізнесу: автореф. дис. ... к.е.н. : 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Львівський національний аграрний університет. 2019. 50 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/0419U003577>
7. Agribusiness systems analysis: origin, evolution and research perspectives Agribusiness. *Revista de Administração*. January–March 2017. Vol. 52. P. 114–117.
8. Agricultural businesses: Key influences on growth and performance. *Agricultural Businesses: Their Growth & Performance*. 2022. 295 p.
9. Davis John H., Goldberg Ray A. A Concept of Agribusiness. Division of Research. Graduate School of Business Administration. Harvard University, 1957. 348 p.
10. McCann Ph., Ortega-Argilés R. Smart specialisation in European regions: issues of strategy, institutions and implementation. *European Journal of Innovation Management*. 2014. Vol. 17 (4). P. 409–427. DOI: <https://doi.org/10.1108/EJIM-05-2014-0052>
11. Multifunctional Agriculture: Agriculture Renewal as a Modern Paradigm for Agriculture and Rural Development. URL: https://ijamad.rasht.iau.ir/article_541180.html
12. Transforming the supply chain with unified data management. URL: <https://venturebeat.com/data-infrastructure/transforming-the-supply-chain-with-unified-data-management/>

References:

1. Didzhitalizatsiia – zaporuka uspikhu suchasnoho ahrobiznesu. Available at: <http://shels.com.ua/digitization.htm?sl=UA>
2. Ihnatko M. I. (2021) Systema mekhanizmiv upravlinnia innovatsiinym rozvytkom ahropromyslovoho vyrobnytstva Ukrainy: autoref. thesis ... Doctor of Philosophy: 051 – Social and behavioral sciences. Economy. Kyiv National University of Technology and Design. 50 p. Available at: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/0821U101083>
3. Kriukova I. O. (2021) Priorytety rozvytku investytsiinoi diialnosti v ahrrarnomu sektori Ukrainy u konteksti suchasnykh yevropeyskykh tendentsii. [Priorities of the development of investment activities in the agricultural sector of Ukraine in the context of modern European trends.]. *Innovative economy*, no. 1–2, pp. 12–19.
4. Matiushenko I.Yu. Yevropeyskyi dosvid rozrobky stratehii rozvytku rehionalnoi innovatsiinoi systemy na osnovi smart-spetsializatsii rehioniv. Available at: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/05.04.19/05_04_2019-77-84
5. Ozvucheno holovnu stratehiu vidnovlennia ahrosektoru Ukrainy. Available at: <https://agronews.ua/news/strategiya-vidnovlennya-agrosektoru-pyatyj-agropolitychnyj-forum>
6. Tsiolkovska S.I. (2019) Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstv ahrobiznesu: avtoref. dys. autoref. thesis ... Doctor of Economics : 08.00.04 – Economics and enterprise management (by types of economic activity). Lviv National Agrarian University. 50 p. Available at: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/0419U003577>.
7. Agribusiness systems analysis: origin, evolution and research perspectives Agribusiness (2017). *Revista de Administração*, vol. 52, pp. 114–117.
8. Agricultural businesses: Key influences on growth and performance (2022). *Agricultural Businesses: Their Growth & Performance*. 295 p.
9. Davis John H., Goldberg Ray A. (1957) A Concept of Agribusiness. Division of Research. Graduate School of Business Administration. Harvard University. 348 p.
10. McCann Ph., Ortega-Argilés R. (2014) Smart specialisation in European regions: issues of strategy, institutions and implementation. *European Journal of Innovation Management*, vol. 17 (4), pp. 409–427. DOI: <https://doi.org/10.1108/EJIM-05-2014-0052>
11. Multifunctional Agriculture: Agriculture Renewal as a Modern Paradigm for Agriculture and Rural Development. Available at: https://ijamad.rasht.iau.ir/article_541180.html
12. Transforming the supply chain with unified data management. Available at: <https://venturebeat.com/data-infrastructure/transforming-the-supply-chain-with-unified-data-management/>